

BÜLTEN

08 Ocak 2024

Beyaz Yaka Suçları

Son zamanlarda kamuoyunda çok fazla yer kaplayan “beyaz yaka suçları” hukuk literatürüne son yüzyılda girmiş ve alışlagelmiş suçlu insan algısını kırmıştır.

Ticari faaliyetlerin ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi ile birlikte ticaret alanında birçok kural ve sınırlamalar getirilmiştir.

Çalışmamızda ele alınan konu ise “kural varsa ihlal de olur” mantığı ile işbu ihlaller ve kapsamıdır.

SUÇ TİPİ OLARAK NEDEN ÖNEMLİDİR?

“Beyaz yaka suçları” kavramının yaratıcısı Edwin Sutherland¹ yoksul kesimin yüksek sosyal statüye sahip kesime oranla suça eğilimli olduğu ön yargılarını kırarak, toplum nezdinde yüksek sosyal statü sahibi kimselerin de suç işleyebileceğini ortaya koymuştur.

Gerçekten de, Sutherland’in bulunduğu dönemde gerek suç tanımlamalarında, gerekse kanunların uygulanmasında ve suç istatistiklerinde, beyaz yakalılar tarafından işlenen suçlar yargılamaya konu olmamakta, yargılamaya konu olsa bile ceza yaptırımıyla karşılaşmamakta ve bu suçlar suç istatistiklerine yansımamaktaydı. Ancak, günümüzdeki suç istatistikleri incelendiğinde beyaz yakalılar tarafından işlenen suçların adi suçlara oranla çok daha fazla maddi zarara yol açtığı açıkça görülmektedir.

BEYAZ YAKA SUÇLARI EN ÇOK HANGİ SEKTÖREDİR?

Beyaz yakalılar tarafından gerçekleştirilen finansal yolsuzlukların en çok hangi sektörlerde ve departmanlarda gerçekleştirildiğine bakıldığında ise; finansal yolsuzlukların en çok enerji, telekomünikasyon, nakliye ve depolama sektörlerinde gerçekleştirildiği ve departman olarak da satın alma, üst düzey yönetim ve operasyon departmanlarında finansal yolsuzlukların en fazla gerçekleştirdiği departmanlar olduğu tespitlerine yer verilmiştir.

SUÇLULAR NASIL YAPIYOR?

Beyaz yaka suçları, gizlilik ve aldanma suçlarıdır. İzler genellikle yok edilir, gerçekler saptırılır, gerekçeler tertiplenir ve kurbanlar üzerine de psikolojik baskılar yerleştirilerek kovuşturmadan caydırılmaya çalışılır. Beyaz yaka suçları, kontrol, güven ve itimat gediklerinin anlaşılması için defter ve kayıtların denetlenmesi, geleneksel muhasebe yöntemlerinden veya beklentilerden sapmaların fark edilmesi ile tespit edilebilir (Bologna, 1993, 5).

¹“Beyaz Yaka Suçu” (White Collar Crime) kavramı, ilk kez 20. yüzyılın en ünlü kriminologları arasında gösterilen Edwin Hardin Sutherland tarafından Amerikan Sosyoloji Topluluğu ve Amerikan Ekonomi Derneği’nde sunulan “White Collar Criminality” başlıklı tebliğinde kullanılmıştır. Sutherland tarafından beyaz yaka suçu kavramı, toplumda saygınlık gören ve yüksek statü sahibi kişilerin mesleklerini icrası çerçevesinde ve bu kişilere duyulan güvenin ihlal edilmesiyle birlikte işlenen suçlar olarak tanımlanmıştır.

BEYAZ YAKA SUÇLARININ HUKUKUMUZDAKİ YERİ NEDİR?

Hukukumuzda beyaz yaka suçlarına yönelik finansal-ekonomik tabanlı spesifik bir mevzuat olmamakla birlikte başta Türk Ceza Kanunu (TCK) ve ilgili mevzuat hükümleri uygulanmaktadır. Beyaz yaka suçlarının konu ve kapsamını şunlar oluşturur: Rüşvet, dolandırıcılık, kara para aklama, kaçakçılık, yolsuzluk, sahtecilik, sermaye piyasası suçları, kamu ihalelerinde usulsüzlük yapılması bu alanın konusunu oluşturan suçlardır. Aynı zamanda çalışanların şirket ile ilgili bilgiyi ticari amaçlı kullanması, vergi usulsüzlükleri gibi beyaz yakalı çalışanların karışabileceği suçlardır. Başlıca vergi suçları, usulsüzlük, vergi ziyai ve kaçakçılık cezalarıdır. Vergi ziyai suçunun yaptırımı mali ceza olmasına karşın, vergi kaçakçılığına ve usulsüzlüğe karşı hapis cezası öngörülmüştür.

ACFE - ASSOCIATION OF CERTIFIED FRAUD EXAMINERS

ACFE (Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği), 1988 yılında suistimal olaylarını ve beyaz yaka suçlarını azaltmak, tespit etmek ve önlenmek hususunda üyelerine destek olmak amacıyla kurulan bir meslek örgütüdür.

ACFE'nin 2008, 2010 ve 2012 yılı raporları incelendiğinde, dünya genelindeki şirketlerin, hileden dolayı yıllık gelirlerinin ortalama %5'ini kaybettiği görülmektedir. Aynı rapora göre şirketlerin her bir hile türünden dolayı maruz kaldıkları finansal kayıplar Tablo 1'de özetlenmiştir (Terzi ve Kıymetli Şen, 2012, 27).

Tablo 1. ACFE RAPORU - Hile Türlerinin Frekansları ve Finansal Zararları

Hile türleri	Ortaya çıkma sıklıkları (frekans)			Ortalama finansal zararlar		
	2008	2010	2012	2008	2010	2012
Varlıkların yanlış tahsisi	%88,7	%86,3	%86,7	150.000 \$	135.000 \$	120.000 \$
Suistimal	%26,9	%32,8	%33,4	375.000 \$	250.000 \$	250.000 \$
Finansal tablo hileleri	%10,3	%4,8	%7,6	2.000.000 \$	4.100.000 \$	1.000.000 \$

Yukarıda açıklandığı üzere "beyaz yaka suçları" alanlarında profesyonel kişiler tarafından üzerine düşünülmüş ve genelde organize şeklinde düzenlenen suçlardır. Dünyada özellikle ABD'de ilgili suç tanımına giren çok fazla olay yaşanmıştır, bazı olaylar ise çoğu kişi tarafından bilinmektedir. Aralarından en ünlüsü ise Enron vakasıdır.

ENRON VAKASI

Sadece 15 yıl içerisinde, çok küçük bir şirket iken Amerika'nın en büyük 7. şirketi olan ve 40'tan fazla ülkede 21 bin kişi çalıştıran Enron şirketi çok seçkin bir dolandırıcılık vakasına kurban gitmiştir. Muhasebe sistemindeki yasal boşlukları, özel amaçla kurulan iştirak şirketleri ve yetersiz mali raporlama yöntemlerini kullanarak tepe yöneticileri, başarısız sona eren anlaşma ve projelerden kaynaklı milyarlarca dolarlık borçlarını gizlemeyi başarmışlardır. Şirketin açıklanan suçlarından bazıları;

- i. Teksas enerji piyasasını manipüle etmek,
- ii. Yurt dışındaki ihaleleri almak için yabancı devlet yetkililerine rüşvet vermek ve
- iii. Kaliforniya enerji piyasasını karıştırmaktır.

NASIL YAKALANDILAR?

2001 yılında Bethany McLean'in "Enron'un Değeri Abartılıyor mu?" başlıklı makalesinde kazançlarının 55 katı ticari hacme sahip olabilen Enron'un yüksek hisse fiyatlarını nasıl koruyabildiği sorgulanıyordu. Makalede analistlerin ve yatırımcıların Enron'un gelirini tam olarak nerelerden sağladığını bilememişlerine vurgu yapılıyordu. Bir analistin Enron'un raporlarının incelemesini tavsiye ettikten sonra McLean'in dikkatini çekmişti. Araştırmasında McLean, tuhaf ticari işlemler, değişken nakit akışları ve devasa bir borçla karşılaştı. 2001'in Temmuz ayında Enron, analistlerin tahminlerini hisse başına 3 cent aşarak gelirini 50,1 milyar dolar olarak bildirdi. Ancak şirket dikkat çekmeye devam ediyordu. Ekim ayında Enron üçüncü çeyrek zararını 638 milyon dolar olarak bildirdi, sermayedarların hisse değerlerinde 1,2 milyar dolarlık bir düşüş rapor etti ve Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nu (Securities and Exchange Commission - "SEC") şirket hesaplarını kontrol etmeye teşvik etmiş oldu. O ayın sonunda SEC'in soruşturmasının daha resmi bir araştırmaya çevrildiği duyuruldu ve kasım ayında şirket önceki 5 yılın zarar raporlarını içeren mali tabloları yeniden revize ederek 586 milyon dolarlık zararı açıklayacak şekilde rapor sunmak zorunda kaldı. Bunu takiben Enron'un muhasebe ve denetleme şirketi Arthur Andersen'e federal bir çağrı gitmesinin ardından Arthur Andersen firması Enron'un hesaplarında tahrifat yapmaktan suçlu bulundu. Olayın tüm ayrıntıları ortaya çıkmaya başlayınca yatırımcılar ve kredi verenler geri adım attılar ve şirket iflasını ilan etmek zorunda kaldı.

Beyaz yaka suçları 1980'lerin sonuna kadar kamuoyu tarafından genel anlamda suç olarak tanınan ve algılanan bir olgu olmamasına rağmen bugün hem kriminolojide, hem de ekonomik hayatta önemli bir yer edinmiştir. Dünyada beyaz yaka suçları, probleminin kökleri esasında endüstri toplumunun sosyal çatışmalarından kaynaklanmaktadır. (Beşe, 2006, 469).

Türkiye'de beyaz yaka suçlarına dair ayrı bir mevzuat yoktur, fakat suçların nitelikli hali sayılan ve "beyaz yaka" olarak anılan sınıfın işlediği bu suçlar, izah edildiği üzere oldukça profesyonel hazırlanan ve uygulanan suçlar olmakla birlikte diğer suçlardan ayrılacak en önemli husus faillerinin yakalanmamak ve fiillerini gizlemek için aldıkları üst seviye önlemlerdir. Bu sebeple sistem açığının denetlenip ihlallerin cezalandırılması ve şirketlerin bundan kaçınmak için kendi iç denetleme mekanizmaları kurması son derece önemlidir.